

НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ АПК УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Постановка проблеми. Тенденції розвитку світової економіки, входження України в СОТ, обумовило необхідність подальшого вдосконалення державного регулювання аграрного сектора, який є найважливішою складовою національної економіки країни, адже незважаючи на спад валового виробництва там зосереджена більше чверті основних фондів і близько третини зайнятого населення. З його подальшим розвитком пов'язано функціонування ряду галузей народного господарського комплексу. Крім того, рівень його функціонування вирішальним чином визначає стан продовольчої забезпеченості населення і соціально-економічну обстановку в країні. На продукти харчування і товари, що продукують із сільськогосподарської сировини, населення доки витрачає до 60 відсотків сімейного бюджету. Це обумовлює важливість здійснення намічених реформ в аграрному секторі економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи те, що за роки реформ здійснено приватизацію сільськогосподарських підприємств, товаровиробники стали власниками засобів виробництва та вирощеної продукції. Багатоукладна економіка в сільському господарстві стала реальністю, однак виникли нові проблеми державного регулювання враховуючи вищезгадані аспекти. Даною проблемою займалися наступні вітчизняні вчені: В. Андрійчук, О. Бородіна, П. Гайдуцький, В. Геєць, М. Долішній, А. Лисецький, В. Месель-Веселяк, І. Михасюк, Б. Пасхавер, П. Саблук, В. Семчик, О. Скидан, О. Шпичак, В. Юрчишин та ін. Проте справжня проблематика в умовах перехідної економіки залишається недостатньо вивченою, що обумовлює необхідність продовження досліджень в цьому напрямі, адже недостатньо повно розкриті особливості впливу держави на аграрний сектор на рівні суб'єктів господарювання.

Формулювання цілей статті. Ціллю статті є теоретичні обґрунтування та практичні заходи по розвитку економічного механізму державного регулювання стратегічно важливої галузі національної економіки - сільського господарства, що забезпечить подолання сільгосптоваровиробниками наслідків проведених в країні не завжди раціональних радикальних аграрних перетворень, а також впливом світової фінансово-економічної кризи.

Виклад основного матеріалу досліджень. На сьогоднішній день аграрний сектор АПК України є однією з основних галузей національної економіки, яка безпосередньо пов'язана з більшістю галузей народного господарства.

Природна родючість землі і віддаленість ринків збуту продукції також підвищують його залежність від стану транспортної системи. Відмова від централізованого планування, розподіл землі і основних фондів - ось короткий перелік стихійного реформування агропромислового комплексу (АПК) без урахування усіх об'єктивних чинників для переходу до ринкової економіки, які стали причиною серйозної кризи в цій важливій сфері економіки. Відхід держави від економічного регулювання в 90-і роки минулого століття спричинив інфляцію, що вплинуло на зменшення споживання продуктів харчування власного виробництва при зростанні продовольчого імпорту за оцінками аналітиків більш ніж на 30-40 відсотків.

Нині пріоритетним змістом більшості економічно розвинених країн є державна підтримка аграрного сектора за допомогою різних субсидій, дотацій і пільг. У деяких країнах державні фінансові вкладення в сільське господарство в 1.5 – 2 рази перевищують ринкову вартість його продукції.

Державна підтримка сільського господарства та харчової промисловості відіграла основну роль у різкому збільшенні виробництва продовольства в країнах, які є зараз його

найбільшими експортерами – США, Канада, країни ЄС [1, с.50-51]. До того ж досвід розвинених країн ринкової економіки підтверджує, що для цієї галузі як основи продовольчого забезпечення мають бути створені виняткові умови розвитку. За даними Організації економічної співпраці і розвитку (ОЕСР, Париж), доля допомоги держави в доходах фермерів тривалий час складала в Австралії 15 %, США - 30, Канаді - 45, країнах спільного ринку - 49, Австрії - 52, Швеції - 59, Японії - 66, Фінляндії - 71, Норвегії - 77, Швейцарії - 80 відсотків [2, с.143].

Систематизація теорій про роль держави в економіці дозволила провести класифікацію моделей управління державою, що показала найбільшу ефективність в умовах світової кризи і реформ кейнсіанську модель в порівнянні з монетаристською. Її принципи лягли в основу соціально-економічної політики урядів США, Англії, Німеччини, Франції та інших західних країн. Особливо широке застосування кейнсіанської моделі набуло в кінці минулого століття в країнах Східної Європи, які стали членами ЄС. Тому цілком правомірно вважати, що при формуванні нової моделі управління економікою АПК, як на державному та регіональному рівнях необхідно визначити кейнсіанську модель, яка для аграрної галузі явилася б виключно пріоритетною з врахуванням національних та регіональних особливостей України. В зв'язку з цим, державна допомога повинна враховувати специфічні особливості аграрного сектора, його роль в національній економіці, а механізми регулювання повинні мати системний і комплексний підхід. Одна з особливостей аграрного сектора, що вимагає значних інвестицій представляє собою складну біотехнологічну природну систему. Земля, будучи не лише основним засобом виробництва, але і предметом праці, викликає необхідність здійснення державних великомасштабних заходів по докорінному поліпшенню її використанню.

В роботі [3, с.304] автор зазначає, що до основних напрямів державної підтримки агропродовольчого сектора за рахунок державного бюджету відносяться:

- пряма бюджетна державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників, що виплачується, перш за все, у вигляді субсидій, дотацій і компенсацій;
- державна підтримка короткострокового грошового кредитування сезонних витрат товаровиробників аграрного сектора на пільгових умовах (на зворотній основі), а також вперше передбачені такі форми державної бюджетної підтримки, як відшкодування різниці у відсоткових ставках по кредитах сільськогосподарським товаровиробникам в банках, і кошти на формування фінансово-кредитної системи обслуговування товаровиробників агропродовольчого сектора;
- державна підтримка забезпечення підприємств і організацій агропромислового комплексу машинобудівною продукцією на основі довгострокової оренди або лізингу (на зворотній основі);
- спеціалізована державна підтримка по окремих напрямках: розвиток фермерства, створення сезонних накопичень запасних частин, державного фонду насіння ;
- державне безповоротне фінансування капітальних вкладень, інвестицій у рамках державних цільових програм;
- державне фінансування капітальних вкладень, а також надання державних гарантій по інвестиційних кредитах.

Не можна не відмітити й те, що на сьогоднішній день доля сільгосп угідь в підприємствах нових форм господарювання зросла до 60-70 відсотків, але з них значна частина земель не використовується по їх прямому призначенню, мало кормових угідь, які також вимагають підвищення їх родючості.

Неоднорідність земельних ділянок, розосередженість об'єктів сільгоспвиробництва в просторі, використання мобільної техніки вимагають значних витрат енергетичних ресурсів для переміщення робочих агрегатів. Дифіцит м'ясо-молочної продукції по відношенню до раціональних норм споживання вимагає збільшення поголів'я ВРХ та свиней, внаслідок чого необхідно розвивати кормову базу, що вплине на зменшення

площ під овочі та картоплю і відповідно до ціноутворення на ринку плодоовочевої продукції. Враховуючи те, що на діяльність аграрних підприємств мають вплив такі чотири напрямки управління: державне, інституціональне, громадське та саморегулювання [4, с.76], державне управління та відповідно правове регулювання аграрного сектора повинно прагнути до:

1) стабілізації комерційного сільського господарства країни, що означає орієнтацію держави на розвиток різних організаційних форм підприємництва;

2) забезпечення належного рівня в сільських районах, а саме збереження соціальної стабільності в сільській місцевості і введення нового механізму державного субсидювання сільського господарства, що підтримує кожного аграрного виробника [5, с.297].

Роль держави в економіці аграрного сектора в умовах економічної кризи і періоду і економічної стабілізації, враховуючи те, що за роки реформ сталося помітне зниження рівня забезпеченості технікою і машинно-тракторним парком і його моральний і фізичний знос. Середній вік устаткування перевищує 20 років, в теж час в зарубіжних країнах - не більше восьми, а забезпеченість тракторами і комбайнами майже в 4 разів менше, ніж в США і Канади. В Україні немає повноцінного ринку землі. Сезонність сільгоспвиробництва обумовлює необхідність в середньострокових і довгострокових кредитних ресурсах, а доходність галузі знаходиться в прямій залежності від наявних природно-кліматичних умов, які передбачити доволі складно. Виходячи з вищесказаного необхідно спиратись на наступне: врахувати особливості аграрного сектора АПК, осмислити роль аграрного сектора у національній економіці країни та визначити механізми досягнення ефективності функціонування аграрного сектору.

Осмислюючи особливості аграрного сектору можна відмітити відсутність самовідтворення, складну біотехнологічну система, ґрунтово-кліматичні особливості, інерційна адаптація до нових економічних умов, зниження рівня розвитку продуктивних сил, диспаритет цін, низький рівень товарності, не розвинена ринкова інфраструктура, вплив на стан продовольчої безпеки країни, кадровий дефіцит та ін. Роль аграрного сектору полягає у виробництві продовольства, сировини для харчової і переробної промисловості, біогазу і біопалива, забезпечення зайнятості активної частини населення у виробництві суспільних благ, забезпечення продовольчої безпеки, соціальний контроль над територією, формування і збереження самобутності населення, задоволення рекреаційних потреб суспільства.

Отже, аграрний сектор внаслідок своїх специфічних особливостей не може бути конкурентоздатним в умовах ринкової економіки. Необхідність активної ролі держави у функціонуванні економічних процесів обумовлена потребою у вирівнюванні зовнішніх диспропорцій, що роблять вплив на галузь і нездатністю ринкового механізму вирішувати завдання саморегуляції. Тому комплексний підхід державного регулювання з метою стійкого функціонування аграрної галузі, забезпечуючи: сприятливий режим торгівлі сільгосппродукції, сировини і продовольства, оптимальний рівень доходів сільгоспвиробників, система пільгового оподаткування, підтримка паритету цін, державна підтримка, науково-технічного прогресу, забезпечення висококваліфікованим кадровим потенціалом, структурна перебудова, подальший розвиток ринкової інфраструктури, регулювання ринку землі та ін.

Висновки. Питання реальної оцінки ролі держави по управлінню аграрним сектором сучасної економіки розроблені в Україні недостатньо повно, тому вимагають подальшого комплексного врахування того, що масштаби і можливості державного регулювання органи державної влади повинні використовувати як зарубіжний досвід так напрацювання вчених. Це особливо видно на прикладі країн, де ринкові відносини в поєднанні з державним регулюванням отримали найбільший розвиток.

Щодо рекомендацій по вдосконаленню державного регулювання аграрного сектора економіки слід виділити: необхідність модернізації сучасною державною аграрної

політики в умовах подолання наслідків світової фінансово-економічної кризи, що дозволить домагатися балансу соціально-економічних інтересів різних суб'єктів господарювання і держави, забезпечувати найбільш раціональне використання землі як головного засобу виробництва, надати пріоритетний розвиток галузі тваринництва, інші компоненти природного комплексу та територіального базису; визначити роль держави у сфері землекористування, закупівель сільськогосподарської продукції для державних потреб, обґрунтувати тенденції розвитку земельного ринку; посилення ролі відповідних міністерств регіональних органів влади для забезпечення паритету в міжгалузевому обміні аграрного сектора та інших галузей економіки, прийняти державну програму щодо оновлення основних фондів; застосування економічних важелів державного регулювання економіки аграрного сектора і в якості регуляторів слід використати приклад зарубіжних країн - форми та методи що не існували раніше в Україні.

Анотація

На підставі теоретичних обґрунтувань по розвитку економічного механізму державного регулювання сільського господарства, запропонований комплексний підхід державного регулювання з метою стійкого функціонування аграрної галузі в умовах економічної кризи.

Ключові слова: державне регулювання, аграрний сектор економіки, ринкові відносини, пріоритетний розвиток.

Аннотация

На основании теоретических обоснований по развитию экономического механизма государственного регулирования сельского хозяйства, предложенный комплексный подход государственного регулирования с целью устойчивого функционирования аграрной отрасли в условиях экономического кризиса.

Ключевые слова: государственное регулирование, аграрный сектор экономики, рыночные отношения, приоритетное развитие.

Annotation

On the basis of the theoretical studies of the economic development state regulation of agriculture the integrated approach of the government regulation for the purpose of the sustainable functioning of the agricultural sector during the economic crisis is proposed.

Key words: state regulation, agricultural sector of economy, the market relations, priority development.

Список використаних джерел:

1. Босенко А.В. Аналіз досвіду державного регулювання АПК у розвинених країнах /Економічний простір (Збірник наукових праць) ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» № 53, 2011, с.46-58.
2. Аграрные отношения: теория, историческая практика, перспективы развития /Буздалов И.Н., Крылатих Э.Н., Никонов А.А., и др. М.: Наука, 1993. – 270с.
3. Маслак П.В. Напрями державної підтримки агропродовольчого сектора економіки та її регіональний аспект./Інноваційна економіка.Всеукраїнський науково-виробничий журнал: 3'2012-№29 с.301-305.
4. Губені Ю.Е. Організація агробізнесу та підприємництва / Ю.Е. Губені–Львів: ЛДАУ. – 1998. – 136 с.
5. Ольховська М.В. Проблеми державного управління та правового регулювання діяльності сільськогосподарських підприємств у системі агро бізнесу./ Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал: 7'2011- №26. с.295-297.